

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЧАСУ У СУЧАСНОМУ ПРАВІ

Маковій В. П.

Стаття містить дослідження класифікації правового часу як засобу до виокремлення характерних рис такої правової категорії в числі решти елементів механізму правового регулювання публічно-правових та приватноправових суспільних відносин. Визначено природу темпоральних величин через міжгалузеву приналежність, встановлено сутнісні ознаки строків у розрізі нормативного підґрунтя цивільного, адміністративного, кримінально-процесуального, конституційного права, окреслено взаємозв'язок між окремими видами часу за приватним та публічним правом вітчизняної правової системи.

Ключові слова: строк, термін, час, публічне, приватне, класифікація, диференціація.

Статья содержит исследование классификации правового времени как средства к вычленению характерных признаков данной правовой категории в числе иных элементов механизма правового регулирования публично-правовых и частноправовых общественных отношений. Определена природа временных величин посредством межотраслевой принадлежности, рассмотрены существенные признаки сроков в разрезе нормативного основания гражданского, административного, уголовно-процессуального, конституционного права, указана взаимосвязь между отдельными видами времени в частном и публичном праве отечественной правовой системы.

Ключевые слова: срок, термин, время, частное, публичное, классификация, дифференциация.

The article contains a study of the classification of legal time as a means to isolate the characteristic features of this legal category among other elements of the mechanism of legal regulation of public-law and private-law public relations. The nature of time values was determined through inter-industry affiliation, the essential signs of the timing in the context of the statutory basis of civil, administrative, criminal procedural, constitutional law were considered, and the relationship between certain types of time in the private and public law of the domestic legal system was indicated.

Keywords: term, term, time, private, public, classification, differentiation.

Будь-яке соціальне, і не тільки, явище може бути більш прискіпливо досліджене при протиставленні відповідних його різновидів, поділених за певним критерієм. Дане твердження цілком узгоджується з підходом до класифікації правових категорій цивільного права, зокрема правового часу.

При цьому диференціація правового часу може бути безпосередньо встановлена у чинному законодавстві. Так, згідно з положеннями ст. 251 ЦК України правовий час диференційований за правовою природою як строк і термін, за підставою виникнення як той, що виникає на підставі припису цивільного законодавства, правочину або рішення суду.

Класифікація правового часу також досить прискіпливо описана безпосередньо у юридичній практиці (судовій, договірній тощо), науковій та навчальній літературі. © В.П. Маковій, 2017

Дане питання дістало дослідження як в межах приватноправової, так і публічно-правової складової національної правової системи сучасності. Зокрема, уніфікований характер має дослідження І.Г. Оборотова, що виокремлює підстави до класифікації строків у праві згідно загальнотеоретичних засад [1, с. 11-12]. А.В. Баб'як виклав власне бачення правової природи та навіть відповідні ознаки адміністративно-процесуальних строків [2, с. 7]. С.О. Заїка простежив класифікацію строків у кримінальному процесі в проекції європейського вектору розвитку нашої держави [3, с. 11-12]. В.В. Луць, Т.М. Вахонєва та інші здійснили кропітке дослідження правового часу в межах цивільного права [4, с. 27-34; 5, с. 11-12], автором безпосередньо досліджено питання місця часу серед правових інститутів [6], а також висвітлено у діалектичній площині особливості матеріальних та процесуальних строків [7]. При цьому слід зауважити, що наявність досліджень у цій сфері не свідчить про достатню розробленість проблеми диференціації правового часу, зокрема в межах приватного права, з огляду на досить поширену й іноді суперечливу нормативну базу та певні колізії в тлумаченні відповідних норм в судовій, нотаріальній та іншій правозастосовній діяльності.

Метою даної статті є визначення сутності класифікації правового часу в сучасному праві, зокрема приватному, з'ясування найбільш характерних рис в якості критеріїв класифікації цієї правової категорії у розрізі наявного теоретичного та емпіричного підґрунтя.

У праві, як у приватному і публічному, так і в матеріальному й процесуальному, питання класифікації часу досить поширено унормовано, на що зверталась увага в межах досліджень низки науковців відповідної правової галузі. Якщо поглянути на це питання з точки зору цивілістів, то необхідно зупинитись на наступних аспектах. Визначальними у градуюванні цивільно-правового часу прийнято було розрізняти підходи до класифікації юридичних фактів, в межах якої виникала певна полеміка. Зокрема, О.О. Красавчиков вказував, що цінність всякої класифікації, юридичних фактів у тому числі, полягає у систематизації відповідних явищ за єдиною наперед визначеною ознакою. Протилежний підхід до цього питання має наслідком втрату класифікацією наукового характеру й практичного значення, як наслідок набуття нею ознак довільного, випадкового нагромадження явищ, фактів, речей та обставин [8, с. 86-87]. Тобто, при класифікації будь-якої категорії, в тому числі й правового часу, необхідно дотримуватись уніфікованого підходу до обрання критерію, який би найбільш якісно відтворював його відповідну ознаку.

У наведених дослідженнях вчених-правників для вирішення характерних рис правового часу були використані спільні та індивідуальні у розумінні автора критерії. При цьому досить поширеним є використання двох понять як вододілів подібних правових явищ: підстави та критерію поділу. Звернувшись до тлумачного словника маємо, що підставою є обставина, на якій ґрунтується відповідне явище, а критерієм - підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [9, с. 966, 588]. Тому, вочевидь використання саме критерію як відповідного поняття, що слугує базисом для оцінки, визначення або класифікації різновидів правового часу є більш доцільним.

І.Г. Оборотов пропонує диференціювати правовий час за сферою використання на матеріально-правовий, процесуально-правовий та процедурний, за джерелами становлення - встановлений нормативно-правовим актом, адміністративним актом, угодою сторін і рішенням суду; за ступенем самостійності учасників правовідносин у встановленні строків - імперативні і диспозитивні; залежно від розподілу прав і обов'язків - загальні і окремі, з урахуванням рівня абстрактності - формально визначені та оціночні, з огляду на правовий режим - загальні та особливі (наприклад давність). Разом з тим, ним пропонується поділяти матеріально-правовий час за призначенням на час виникнення прав та обов'язків, час здійснення прав, час виконання обов'язків, час захисту прав. Водночас, за критерії диференціації процесуально-правових строків сприймаються носії відповідних процесуальних прав та обов'язків, спосіб визначення часу, призначення відповідної темпоральної величини.

А.В. Баб'як у свою чергу в межах адміністративно-процесуальних строків вирізняє такі критерії їх диференціації: вид процесуальної дії, спосіб визначення тривалості часу, безпосередньо їх тривалість, окремий елемент адміністративного процесу, суб'єкт їх встановлення; суб'єкт процесуальних правовідносин, категорія справи, характер настання, адміністративно-правовий режим, що регламентується правовим часом.

С.О. Заїка кримінально-процесуальні строки поділяє залежно від: суб'єкта їх встановлення, приналежності до конкретної стадії провадження, способу виконання завдань кримінального судочинства, функціонального призначення, того, кому адресовані строки, цілей, для яких вони встановлені, характеру їх дії, правових наслідків їх перебігу для кримінального процесу, визначеності, юридичного значення; загальнотеоретичних юридичних наслідків. На думку С.Б. Фоміна за часовим проявом кримінально-процесуальні строки поділяються на строки-моменти та строки-періоди, що є визначальним у подібній класифікації. Строки-періоди в свою чергу зазнають диференціації за такими критеріями: залежно від способу визначення їх тривалості, залежно від можливості продовження, залежно від необхідності винесення уповноваженим суб'єктом спеціального рішення [10, с. 9-10].

Проводячи дослідження позовної давності в числі цивільно-правових строків О.В. Шовкова виокремлює такі критерії класифікації правового часу: за сферою застосування (приватні та публічні), за джерелом (підставою) встановлення, за можливістю учасників відносин змінювати строки незалежно від джерела їх встановлення, за цільовим призначенням строків у механізмі правового регулювання [11, с. 7-8].

Досить слушним з приводу цивільно-правового часу є вислів В.В. Луця, який звернув увагу на врахування при його класифікації за будь-якою ознакою юридичної природи відповідної темпоральної величини та визначення її місця серед інших інститутів цивільного права [4, с. 27]. За його диференціацією строків пропонується такі критерії: за джерелами встановлення; характером та способами їх визначення в законі, адміністративному акті, договорі, рішенні компетентного органу; юридичним призначенням; правовими наслідками тощо. При цьому ним виокремлено специфічні саме для цивільного права критерії, як-то цілі, для яких вони встановлені, характер їх дії, правові наслідки закінчення перебігу, підстава встановлення, ступінь самостійності учасників

правовідносин, розподіл прав та обов'язків учасників за окремими періодами часу тощо.

Т.М. Вахонєва вирізняє такі критерії поділу правового часу як: спосіб позначення та обчислення, підстава встановлення, характер визначення, призначення, правовий наслідок тощо. Водночас, серед наведених критеріїв найбільш значущими для цивільно-правових строків вважаються: ціль, для якої правовий час встановлений, характер його дії, правовий наслідок, який настає у випадку спливу строку, призначення та функція відповідного різновиду правового часу.

У наявних дослідженнях класифікації правового часу вченими-юристами робляться сміливі припущення щодо можливості поширення правової регламентації даної правової категорії поза межами цивільного законодавства, тобто уніфікації механізму правового регулювання часу у площині задоволення як публічного, так і приватного інтересу, що не позбавлено раціонального підґрунтя [11, с. 7]. На розвиток висловленого міркування пропонується звернутись до судової практики Конституційного Суду України, а саме до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) від 7 липня 1998 р. № 11-рп/98 у справі № 1-19/98, де мова йде про прийняття правил обчислення цивільних строків, визначених у чинному на той час Цивільно-процесуальному кодексі України 1963 р., як загальноприйнятих для всіх галузей як публічно-правових, так і приватноправових [12].

З приводу застосування положень цивільного законодавства щодо унормування правового режиму строків та термінів в межах відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів, охорони довкілля, а також трудових та сімейних відносин необхідно звернутись до ст. 9 ЦК України. При цьому, вочевидь, мова може йти як про приватноправові, так і публічно-правові відносини в розрізі зазначених суспільних сфер життєдіяльності людини. Викладене свідчить про підтвердження існуючої теорії впливу приватного права на публічне, якій протистоїть концепція "захоплення" території приватного права публічним або "публіцизація" приватного права (Р. Саватьє) [13, с. 8]. Однак, необхідно в певній мірі заперечити міркуванням О.В. Шовкової щодо уніфікованості підходу до застосування приватноправових норм з метою врегулювання публічно-правових строків, оскільки таке розуміння відноситься тільки до прямих вказівок чинного законодавства з огляду на загальні засади впливу механізму публічно-правового регулювання або ж порядку перебігу строку, на що звертає увагу Конституційний Суд України за вказаних обставин.

У зв'язку із цим можна позитивно висловитись з приводу уніфікації підходів щодо диференціації часу та виокремлення характерних рис цієї правової категорії незалежно від галузевої приналежності з викладеними зауваженнями.

Із наведених міркувань правників-дослідників темпоральних величин у межах публічного та приватного права необхідно зробити наступні висновки. Дійсно, класифікація правового часу надає можливість виокремити конкретну темпоральну величину з огляду на її правове значення, функціональне призначення, місце серед правових категорій, покликаних регулювати відповідне

суспільне відношення. Водночас, необхідно звернути увагу на притаманні загалом всім видам темпоральних величин критерії поділу: джерело встановлення, ступінь самостійності учасників правовідносин у встановленні строків, урахування розподілу змісту правовідносин (прав та обов'язків учасників), правові наслідки спливу (перебігу, настання), характер та спосіб визначення, юридичне призначення.

Разом з тим, мабуть найбільш значимим для правового часу є його розмежування за сферою використання на приватноправовий та публічно-правовий, кожен з яких наділений власними рисами. В границях першого різновиду пройшов становлення цивільно-правовий час, характерною рисою якого є диспозитивність правил встановлення, перебігу, зміни та припинення, у зв'язку із чим надання пріоритету вільному волевиявленню учасників цивільних правовідносин й щодо цього правового інституту. Даній темпоральній величині притаманною є значно поширена диференціація, серед критеріїв якої, вочевидь, визначальною є місце у елементі змісту цивільних правовідносин: здійснення суб'єктивного цивільного права, виконання суб'єктивного цивільного обов'язку та захисту порушеного (невизнаного, оспореного) суб'єктивного цивільного права.

При цьому універсальним є розуміння цивільно-правового часу як темпорального обмеження суб'єктивного цивільного права від моменту виникнення до припинення. У зв'язку з цим доцільно виділити такий критерій його диференціації як місце обмежувальної темпоральної величини у динаміці розвитку суб'єктивного цивільного права та відповідного суб'єктивного цивільного обов'язку.

Зазначене вище свідчить про значимість наукових досліджень класифікації правового часу незалежно від приватноправової чи публічноправової проекції його застосування, а тому актуалізує подальші пізнання у цьому напрямку.

Література

1. Оборотов І.Г. Темпоральні характеристики права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / І.Г. Оборотов - Одеса, 2008. - 19 с.
2. Баб'як А.В. Адміністративно-процесуальні строки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / А.В. Баб'як - К, 2005. - 19 с.
3. Заїка С.О. Строки в кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / С.О. Заїка - К, 2006. - 22 с.

4. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія / В.В. Луць - К.: Юрінком Інтер, 2013. - 320 с.

5. Вахонєва Т.М. Строки (терміни) у цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 "цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право". / Т.М. Вахонєва - К., 2005. - 20 с.

6. Маковій В.П. Місце часу серед правових інститутів. / В.П. Маковій // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 2. - С. 98-102.

7. Маковій В.П. Правовий час у цивільному праві та цивільному процесі. / В.П. Маковій // Науковий вісник Херсонського державного університету: серія "Юридичні науки". - 2016. - № 2. - С. 75-79.

8. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве / О.А. Красавчиков. М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1958. - 182 с.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. - К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. - 1728 с.

10. Фомін С.Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / С.Б. Фомін - К, 2003. - 17 с.

11. Шовкова О.В. Позовна давність як різновид цивільно-правових строків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / О.В. Шовкова - Харків, 2008. - 19 с.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) від 7 липня 1998 р. № 11-рп/98 у справі № 1-19/98 // Офіц. вісник України. - 1998. - № 27. - Ст. 1009.

13. Погребняк С.П. Поділ права на публічне та приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С.П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - 2006. - Вип. 12. - С. 3-17.

Маковій В.П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
ОДУВС
Надійшла до редакції: 10.03.2017

УДК 343.9

ПОНЯТТЯ "КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ"

Берназ П. В.

У науковій статті проаналізовано історію виникнення поняття "криміналістична характеристика злочину" та проведено аналіз наукових підходів до визначення її сутності. Звернута увага на необхідність формування єдиного поняття "криміналістична характеристика злочину" і надання власного визначення цьому поняттю. Також підкреслено значення зазначеної наукової категорії для виявлення, розкриття і розслідування злочину.

Ключові слова: Криміналістична методика, поняття "криміналістична характеристика злочину", наукова категорія криміналістики.

В науковій статті проаналізовано історію

возникновения понятия "криминалистическая характеристика преступления" и проведен анализ научных подходов к определению её сущности. Обращено внимание на необходимость формирования единого понятия "криминалистическая характеристика преступления" и предоставление собственного определения этому понятию. Также подчеркнуто значение указанной научной категории для выявления, раскрытия и расследования преступления.

Ключевые слова: Криминалистическая методика, понятие "криминалистическая характеристика преступления", научная категория криминалистики.

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**